

MOTİVASIYANIN ZƏRURİLİYİ

Lala Lətifova,
Ağcabədi şəhər 1 nömrəli tam orta
məktəbin müəllimi

Azərbaycan təhsilinin bütün pillələrində doğma dilimizin öyrənilməsi üçün hər cür şərait yaradılmışdır. Bu da təbiiidir. Çünkü öz məziyətlərinə görə Azərbaycan dili qədim yazı əmanələri və sabitləşmiş ədəbi normaları olan dövlət dili statusundadır və artıq o, dünyanın inkişaf etmiş dilləri sırasında özüne yer tutmaq imkanlarına malikdir. Ölkəmizdə dilimizin inkişafına dövlət tərəfindən aktiv qayğı göstərir.

Bu gün dövlət qayğısı ilə əhatə olunmuş təhsil ocaqlarımız doğma dilimizin saflığını qoruyan və inkişaf etdirən ən etibarlı məbadğalıdır. Bir dənizləməz həqiqət ki qeyd etmək lazımdır ki, ana dilimizin dövlət dili kimi tətbiqində, onun imkanlarının genişləndirməsində və xalqımızın ən qiymətli sərvəti kimi dəyərləndirilməsində ulu öndər Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri olmuşdur.

Artıq hamida belə bir fikir formalaşmışdır ki, ana dilini mükəmməl bilməyan, düzgün dənişməyi, yazmayı, öz fikirlərini aydın ifadə etməyi qahil olmayan insanın mədəni ənənə hesab etmək olmaz. Hatta zəngin dili olmayan cəmiyyəti də mədəni cəmiyyət hesab etmək düzgün dəyişdir.

Bir dənizləməz həqiqət var ki, ana dilimizin dövlət dili kimi tətbiq, onun imkanlarının genişləndirilməsi və Azərbaycan xalqının on böyük sərvəti kimi dəyərləndirilməsi müstaqillik illərində dəhər yüksək səviyyəyə qalmışdır. Azərbaycan mədəniyyətinin və zəngin tərəxəsi ənənələrinin dəyişdirilməsi imkanlarının yaradılması öz təsirini göstərmişdir.

Dil tədrisində də motivasiya ənənəli-

məsələdir. Tədrisdə motivasiya zəruri principlellərdir. Çünkü o, faal dərsin vacib komponenti olub təfəkkür prosesini hərəkətə gətirir və sagirdin idrat şəfəlligini təkan verən prosesdir. Tədrisdə həmişə müəllim qarşısında belə sual durmalıdır: "Motivasiyanı necə həyata keçirə bilərəm?". Hər şəxsanın, müəllimlər massolaların izahına ayrıca yer vermelidir. Şagirdlərə yeni biliklər vərməlidir. Məsələn, dil hər bir fərdin, ümumiyyətdə isə xalqın mövəvudluğunu şərtləndirir, onu başqa mədəniyyətinə qovuşdurur. Azərbaycan dili təbiətən obraxlı dildir. Ahaqəndarlıq, lirizm də dilimizin təbiətiindən doğur. Bütün xalqların dilimiz vüsstəti ilə zəngin tərəxa, güclü ananəyə malikdir. Ədəbi dilimiz isə ümumxalq dili inkişafının yeni mərhələsidir. Əsində ədəbi dil xalqın və onun yaradıdıcı bütün ədəbiyyatın - ədəbiyyat tarixinin dilidir ki, tarixən yaşamış görkəmli şəhərkarlarının dilindən ayrı düşüntüle bilməz. Ədəbi dil tarixinin də, tarixi qrammatikasının da tədqiqat materialı klassik ədəbi əsrlərdən, yəni hər növ əlyazmalar, kitabələr, əsərlər, yazıları, elmi və bədii əsərlərdən. Əlbətə, folklor dili, xalqın əsərlərindən yaradılmış dili də ədəbi dilin ilkən şəklidir. Yeri gəldikcə tarix faktlərə da müraciət olunmalıdır.

Motivasiyada dərsin nəticəsi onun müvafiqiyyətlə həyata keçirilməsindən asılıdır. Dilin tədrisində unudulmamalıdır ki, həm əsərlər, həm də yazılı ədəbi dil normalarla bir-biri ilə həməhəng öyrənilməlidir. VIII əsrənə başlayaraq ərəb və fars dilləri ədəbi dil kimi növbələşirdi, Azərbaycan

ədəbi dilinin daha qadim tarixə malik şifahı qolu heç bir təsira mənşə qalmadan xalq dilinin zəmənində öz inkişafını davam etdirməlidir. Buna görə də əsəri adəbi dil müəyyən mənada yazılı ədəbi dilimizin əsası və ilki olmuşdur. Deməli, XIV-XV əsrlərə yazılı ədəbi dil birdən-birə klassik səviyyəyə yüksəlməmişdir, onun güclü əsəri adəbi dil zəməni olmuşdur. "Dədə Qorqud"un, "Qisseyi Yusif"in, "Əhməd Horəsi dəstəsi"nin əsərləri xalq yaradıcılığı ilə səslenmişdir. Birincisi, ona görə ki, müəyyən əsərlər də bir neçə dəfə yazıya alındıqdan orada bir neçə əsər dil xüsusiyyətləri qorunub saxlanılır.

İkinci, ona görə ki, burada dayışdırılmışdır maruz qalmayan şeirlər, söyləmələr və s. vər. "Kitabi-Dədə Qorqud"un, "Türk dilləri qamusu"nun tapşırılması ümumtürk folklor tarixini də qədim dövrlərə aparır. Çoxlu xalqların tərəxəsi əsərlərindən, yəni hər növ əlyazmalar, kitabələr, əsərlər, yazıları, elmi və bədii əsərlərdən. Əlbətə, folklor dili, xalqın əsərlərindən yaradılmış dili də ədəbi dilin ilkən şəklidir. Yeri gəldikcə tarix faktlərə da müraciət olunmalıdır.

"Kitabi-Dədə Qorqud"un çox orijinal əslübu, səpəsi var. Ərəb və farslıdır. Ədəbiyyat abidələrindən əslübu, səpəgiye rast gəlmir. Baş bu əslüb-anənə haradan başlanıb gelir? Bu, birdən-birə yaranan bilməzdi. "Söz söylədi", "boy boyladı" ifadələri böyük maraq kəsb edir. "Boy" janrı biza məlum olan ədəbiyyatlarında yoxdur. Bəlkə, elə "Koroğlu" dəstənindəki "səfərlər", "qollar" bu "boy" janının sonrakı əsərlərindədir? Dəstənlərin dili ilə "Orxon-Yenisey" abidələrinin dili arasında olan güclü ümumiyyət onların qədimliyini bir dəhər təsdiq edir.

Mövzulara uyğun olaraq türk dillərinin də yada salıram. Orta əsərlər dövrü Şərq

dilçiliyində diqqəti cəlb edən alimlərden biri Mahmud Kaşgarlıdır. Görkəmlü türkoloq-alim M. Kaşgarı XI əsrərə yaşılmışdır. Bu dahi alim türk dillərinin sintaktik quruluşuna həsr etdiyi "Kitabi-cəvahirul-nüh-fil-fügət-i-türk" adlı əsəri hələ də tapılmamışdır. M. Kaşgarı "Divani-lügət-i-türk" adlı əsəri yazmış maqsadı ilə Türkistən, Sibiri və Volqa çayı boyunca əlkələri şəhərləri bir-bir gəzib dolmuş, türk illəri xalqları yaxından öyrənmiş, bu və ya başqa sözün ayrı-ayrı xalqlarda necə və hansı monalarda işləndiyi ni daqiq müəyyən etmiş, nəhayət, olduqca zəngin bir ədəbi abidə ratatmışdır.

Şagirdlərin qazandıqları biliklərə əsaslanaraq orta əsərlər ədəbi dilinə də ekspresiya edir. XIV-XV əsrlərdə Azərbaycan şeir dili ərəb, fars dilləri ilə mübarizə şəraitində olsa da, öz əsli inkişaf yolunda idi. Türk dillərində dənizlər xalqlar də həm arəb, həm də fars dilindən yaxa qurtarmaq isteyirdilər; özbəklərindən Əmir Əlişir Novai, azərbaycanlılardan Nəsimi, Füzuli və başqaları bu sahədə sadakarlıq göstərmişlər. Bu mərhələdə Azərbaycan şeir dilinin inkişafı tarixində klassik mərhələ idi. Bütün Nəsimi mərhələsi də adlandıra bilər. Ərəb və fars dili təsirinə qarşı Azərbaycan klassik şeir dili və üslublu ənənəsini möhkəmlətmək Nəsiminin üzərinə düşmüdü. Dövrü nəzərə alıqanda Nəsiminin dili eanlı əslidə, tələfizlər tərəfləri, mösət-damışq səciyyəli söz və ifadələrlə zəngindir. Müasir dilimizdə Nəsiminin dili arasında bağlılıq yaranan bu cəhətlər maraq doğurur. Məsələn, təkən "ey" nidası ilə deyilən xitablar nəzər salsaq, şairin xalq dilinin ifadə zənginliyinə dərindən hələd olduğu qənaatina gələ bilərik:

"Sənsiz, ey can, könlüm aram eyləmə"

"Ey məlik surəli dilər, can fəhadır yolu"

Azərbaycan dilinin inkişafı tarixində dildə sözə qənaat, yüksəcməli keyfiyyəti dərin köklərə malikdir. Ədəbi dilin formalaşdırığı ilk dövrlərdən - Dədə Qorquddan,

